

Laurent Chrzanovschi, Denis Zhuravlev,
Lamps from Chersonesos in the state historical Museum – Moscow,
Studia Archaeologica, Roma, 94, 1998, 213 p., 79 pl.

Crișan Mușeteanu

Încă din primele pagini de introducere suntem anunțați că lotul prezentat în carte, aflat în colecțiile Muzeului de Istorie din Moscova vine să completeze publicațiile lămpilor chersonite de la Ermitaj și din muzeul local.

Catalogul propriu-zis este precedat de o interesantă și binevenită prezentare istorică a Chersonesului, în care suntem puși în temă și cu locul de descoperire a pieselor puse în discuție.

Prima parte a lucrării este dedicată opaițelor grecești și elenistice, cuprinzând și piese târzii republicane romane târzii.

Opaițele sunt împărțite tipologic după forma lor. Avem astfel cinci capitole care reprezintă în fapt 5 tipuri distincte. Primul tip, ***opaițe cu bazinul rotund și deschis*** datate din veacul al VI-lea până în secolul al IV-lea î.Chr. Piese lucrate la roată, unele din piese sunt considerate ca aparținând producției locale, altele datorate unor ateliere din lumea egeeană.

Al doilea tip ***opaițe cu corpul globular aplatizat***.

Datate de la mijlocul veacului al IV-lea și până în secolul următor, piesele sunt socotite ca o creație pergamiană, fără a putea aduce pentru moment argumente în acest sens. Mai mult, cele mai multe dintre exemplare sunt socotite producție locală sau regională.

Tipul al treilea: ***opaițe profilate***, cuprinde doar un singur opaiț lucrat la roată, încadrat cronologic în secolul al II-lea î.Chr.,

asemănător cu o serie de piese de la *Panticapaeum*, dar considerat ca producție locală.

Următoarele 3 piese (nr. 12–14) încadrate în categoria opaițe de tip Efes și variante sunt fie importuri din Asia Mică (nr. 12 și 14) fie datorate producției locale (nr. 13) datate în secolul al II-lea și în cel următor.

Lampa nr 15 socotită elenistică târzie — sec. I a.Chr. — este un produs local lucrat de mână.

În fine ultimul tip din această primă parte a cărții îl constituie un opaiț, nr. 16 lucrat la roată de tip ***roman republican*** secolele II–I î.Chr., venit probabil la *Chersones* prin filieră est-mediteraneană.

Partea a II-a cuprinde lămpile romane.

Primul tip ***opaițele cu volute***.

Pornind de la detaliile ciocului sunt împărțite în trei variante:

1. Cu ciocul său triunghiular, tipul este datat în Italia de la *Augustus* la Flavi.
2. Cu ciocul rotunjit datat în Italia de la *Augustus* la Traian.
3. Cu ciocul rotund, dar cu semi volute, în Italia, prezentă de la *Claudius* la Hadrian.

Foarte populare în lumea romană în veacul I după Chr. probabil el continuă să existe în provincii până în al treilea sfert al veacului al II-lea.

O remarcă interesantă este aceea că piesele din area nord pontică sunt toate

prevăzute cu toartă, chiar dacă piese similare din alte zone nu au toartă.

O a doua categorie de opaițe romane sunt așa zisele *lămpi cu corpul în formă de pasăre*. Rare în spațiul nord pontic, cele mai multe au fost descoperite la *Chersones* și se datează de la mijlocul secolului I până la începutul celui următor.

Capitolul al treilea îl formează *opaițele cu ștampila de meșter*, lămpi cunoscute sub denumirea germană de *firmalampen*.

La *Chersones*, ca de altfel în toată zona, acest tip este destul de slab reprezentat, deși în Moesia Inferioară, perimetrul de unde provin, ele formează un lot reprezentativ.

De departe cel mai numeros lot îl formează lămpile cu corpul rotund, cunoscute în literatura de specialitate tip *Loescheke VIII*, tipul având o foarte lungă existență din al doilea sfert al secolului I și până la începutul veacului al IV-lea, având evident numeroase subtipuri.

Autorii remarcă două caracteristici ale opaițelor din sudul Rusiei, prezența obligatorie a toartei și existența unor decoruri care se regăsesc în alte zone numai pe exemplarul cu volute. Chiar și în lipsa unor tipare este foarte probabil în opinia autorilor ca multe din piesele recoltate la *Chersones* să fie produse în aria pontică.

Un caz aparte îl reprezintă exemplarul nr. 64, având ca decor pe Bunul Păstor aducând pe umeri oaia rătăcită. Motivul este mult mai vechi fiind cunoscut în arta arhaică greacă. Pentru epoca romană ne referim acum la ornamentația pe discul lămpilor (*Deneauve tip VIII B*) care pare să fie creată într-un atelier de la Ostia activ de la sfârșitul secolului al II-lea și până la mijlocul veacului următor și condus de *Annius Serapiodorus*. Făcând analiză foarte strânsă a posibilității ca acest decor să reprezinte identitatea creștină a producătorului, autorii ajung la concluzia că nu poate fi vorba de așa ceva, cu toate că decorul a putut fi semnificativ pentru unii cumpărători de religie creștină.

Un alt tip caracterizat în principal datorită decorului de pe bordură, în formă de raze solare, este prezent în număr mare în zona nord pontică fiind considerat ca aparținând unui atelier local, chiar dacă originea acestor lămpi trebuie căutată în Asia Mică.

Cea mai plauzibilă opinie privind datarea acestui tip, o găsim la Serghei Sorochan, bazată pe descoperirile din necropola Chersonesului, datate în a doua jumătate a secolului al III-lea până la sfârșitul veacului al IV-lea.

Foarte populare în aria nord pontică sunt *opaițele biconice* încadrate cronologic la sfârșitul secolului al III-lea, dar cu o durată de viață foarte lungă până la începutul veacului al VI-lea.

Capitolul 9 cuprinde doar trei piese, de mici dimensiuni și având corpul ovoidal, probabil de producție locală, databile între veacurile III-IV A.D., autorii remarcând anumite legături între acest tip și o serie de lămpi palestiniene. Capitolul 10 (respectiv tipul 10), este reprezentat doar de un singur exemplar, specificul opaițului fiind decorul punctiform de pe bordură. Tipul cunoscut atât în Italia, cât și în provinciile occidentale până în aria dunăreană este rar în perimetrul nord pontic. Datarea propusă este a doua jumătate a secolului al IV-lea până la începutul secolului următor.

Ultimul capitol, al 11-lea din această a doua parte a lucrării ce tratează lucernele de epocă romană, este dedicat lămpilor romane târzii din veacurile al V-lea și al VI-lea A.D., cunoscute în literatura de specialitate sub numele de *opaițe nord africane*, binecunoscute în cele mai importante cataloage.

Calea cea mai probabilă de pătrundere a lor în sudul Rusiei fiind via Constantinopol. Dar alături de importuri, așa cum se întâmplă în totul spațiul mediteranean și pontic, apar și piese imitate de producție locală.

În treia parte a cărții lui Laurent Chrzanovski și Denis Zhuravlev se ocupă de lămpile bizantine. Singurul tip prezentat este cel *cu apucătoare în formă de cruce*, larg cunoscut în întreg perimetrul pontic de la sfârșitul veacului al VI-lea până la mijlocul celui următor, piesele de la *Chersones* avându-și originea probabil din atelierele moesice.

Un sfeșnic medieval de producție locală, datat în secolele IX-X și o copie după opaiț roman târziu, executată într-un atelier napolitan în a doua parte a secolului al XIX-lea și până la primul război mondial formează partea a patra a lucrării.

O lungă listă bibliografică extrem de utilă, precum și un dicționar de termeni privind părțile componente ale lămpilor încheie cartea. Se adaugă și planșele care

ilustrează fotografic și prin desen piesele din catalog.

Ne-am fi dorit în încheiere, ca autorii să ne prezinte o serie de grafice care să cuprindă totalitatea pieselor publicate de la *Chersones* pentru a avea o imagine cât mai de ansamblu posibil al lămpilor din sit și felul în care se încadrează piesele prezentate în tot lotul de opaițe.

Lucrarea celor doi autori cunoscuți pentru preocupările lor privind opaițele, dar și altor categorii ceramice de epocă romană este binevenită, în cadrul unei mai bune cunoașteri a circulației și producției locale a lămpilor din siturile arheologice de pe malul Mării Negre.